

THEMA VERKENNING

Kroongetuigen van de schepping

L. Hordijk

Als christenen praten over het milieu, gaat het voor hen over Gods volmaakte schepping, die na de zondeval van de mens onder Gods vloek kwam te liggen. Toch onderhoudt en regeert Hij ook na de zondeval zijn schepping nog. De mens kreeg daarin van Hem een taak. In onze discussies over het milieu zien we de mens vaak en terecht als rentmeester van het geschapene. Aan de ene kant als gebruiker, aan de andere kant als mede-onderhouder. Dat schept voor hem verplichtingen en verantwoordelijkheden.

Kroon en kroongetuige

In dit artikel neem ik mijn uitgangspunt in Psalm 8. Een psalm die door de vertalers als kop meekreeg: *De mens als kroon der schepping*. Maar als we die psalm goed lezen, gaat het niet alleen over de mens als kroon, maar ook als kroongetuige van de schepping: 'Hoe heerlijk is uw naam op de ganse aarde ... Uit de mond van kinderen en zuigelingen hebt Gij sterkte gegrondvest ... Aanschouw ik uw hemel, het werk van uw vingers, de maan en de sterren die Gij bereid hebt: wat is de mens, dat Gij zijner gedenkt, en het mensenkind dat Gij naar hem omziet?'

De eerste verzen geven de verwondering over het scheppingswerk weer. In het tweede deel gaat de dichter David over naar de mens die bijna goddelijk is gemaakt, en met heerlijkheid en luister gekroond. Die kroon op de schepping kreeg macht toebedeeld: 'Gij doet hem heersen over de werken uwer handen, alles hebt Gij onder zijn voeten gelegd'. En dan aan het eind van de psalm klinkt het begin weer terug: 'Hoe heerlijk is uw naam op de ganse aarde'.

Zo zit de heerschappij van de mens in deze psalm ingeklemd tussen twee beschrijvingen van de heerlijkheid van de Here. Aan het begin en aan het eind van de psalm. Dat schept grenzen: de heerschappij van de mens staat in het licht van Gods heerschappij. Eerst is hij kroongetuige van de schepping, daarna pas kroon en tenslotte weer kroongetuige.

De psalm wijst ook op de verantwoordelijkheid van de kroongetuige: de verwondering zet de mens - zet ons - ertoe aan om het werk waarvan we dag na dag getuige zijn, te respecteren. Er zo mee om te gaan als de Schepper ermee omgaat. Natuurlijk kunnen we dat niet volmaakt, dat kan God alleen. Onze zonden zitten ons ook hierin dwars.

Onze Nederlandse Geloofsbelijdenis verwoordt het duidelijk dat wij God kennen uit twee middelen: ten eerste de schepping, onderhouding en regering van de hele wereld, daarna het Woord, waardoor Hij Zichzelf nog duidelijker en volkomener aan ons bekendmaakt.

Ook de NGB spreekt over de mens als de kroongetuige: door het zien van de schepping maakt God Zich aan ons bekend. Zozeer zelfs dat we Hem eruit kunnen kennen.

Als we zo naar de schepping kijken, gaan we onze verantwoordelijkheid goed zien. Als we de schepping aantasten, tasten we Gods werk aan. Als we de schepping aantasten, functioneren we niet goed als kroongetuigen. Daarom moeten christenen op de bres staan voor de schepping. Niet omdat we de natuur aanbidden, of de natuur menselijke trekken geven. Dat zie je soms bij actiegroepen en milieubewegingen. Hoe goed acties van Milieudefensie en Greenpeace soms ook zijn, het milieu moet niet gespaard worden terwille van het milieu alleen.

Verantwoordelijk

Als we nu het rentmeesterschap zetten naast de kroongetuige, kan er geen sprake van zijn dat het rentmeesterschap zou leiden tot uitbuiting van de schepping. Of tot een overschatting van wat we met de schepping mogen doen. Of tot een nadruk op bouwen en een verwaarlozen van het bewaren.

Waar liggen nu onze verantwoordelijkheden? Het probleem komt als we het moeten toepassen, vooral op onszelf. Ons eigen gedrag. Onze politieke keuzen, ons bedrijf, onze leefwijze. Het is gemakkelijk om het anderen voor te houden, maar als het onszelf treft, zijn we vaak niet beter dan de wereld om ons heen. Dan zijn we ook geneigd om eerst naar anderen te kijken, of nog verder weg naar het buitenland. We hebben dan een hele rij excuses paraat.

Wat zijn de meest gehoorde excuses om je te verzetten tegen maatregelen die het milieu moeten beschermen? Ik noem er een paar.

De eerste is de *ontkenning*: het is gewoon niet waar; er wordt overdreven; het is een hobby van een paar regeerders en activisten; wetenschappers moeten ook aan het werk blijven. Herkent u het? Engeland ontkende lang dat er zoiets als zure regen bestond; de chemische industrie wist van geen chloorprobleem; er zijn christenen die vinden dat partijen die voor abortus en euthanasie zijn, onmogelijk gelijk kunnen hebben in milieukwesties; milieuproblemen zijn door linkse partijen

uitgevonden, het GPV moet daar niet in meegaan. U hebt ze allemaal wel eens gehoord of misschien wel zelf gebruikt. Nauw verwant aan de ontkenning is het benadrukken van de *onzekerheden* in de wetenschap. Er hoeft maar één onderzoeker te zijn die de resultaten van anderen betwijfelt, of het wordt gebruikt ter geruststelling. Ook dat zien we gebeuren, denk maar aan de mogelijke verandering van het klimaat. Inderdaad, we weten nog lang niet alles, maar inmiddels al heel wat.

Een derde categorie van excuses is het *zwartepietenspel*. Waarom moet ik iets doen? Begin eerst maar eens met de boeren, zeggen de automobilisten. Pak de chemische industrie maar eens aan, zo reageren die op hun beurt. Waarom wij en niet de elektriciteitscentrales of de raffinaderijen, die hebben meer schuld enz. En als er binnen onze landsgrenzen niet voldoende zwartepieten zijn, dan is er altijd nog het buitenland. Wij dragen maar voor minder dan 1% bij aan het klimaatprobleem, laten grote landen maar vooropgaan. Daarna zijn wij aan de beurt.

Oorzaken

Sommige van deze excuses zijn begrijpelijk, andere helemaal niet. Het beschermen van Gods schepping ligt niet in onze zondige aard. Dus als het niet per se hoeft, doen we het liever niet. Bovendien kost het vaak nog veel geld ook. Ons bedrijf kan failliet gaan, onze concurrentiepositie wankelt, het vergt aanpassingen in ons bedrijf. Hoe komt dat toch?

Ik zie een paar redenen naast de hoofdredenen die ik al aangaf.

Milieuproblemen zitten vaak *ingewikkeld* in elkaar. Neem bijvoorbeeld de verzuring. Het gaat daarbij om stoffen die van nature, sinds de schepping, in het milieu voorkomen. Het zijn natuurlijke stoffen die door planten gebruikt worden voor hun groei. In bepaalde concentraties kunnen ze dan ook geen kwaad. Integendeel, als er te weinig van zou zijn, hebben planten een probleem. Daartegenover staat dat het ook een probleem is, als er te veel van komt. Dan slaat de goede werking om in een verkeerde. Het is vaak een kwestie van de juiste dosering, van het juiste evenwicht.

Ook dat laatste is belangrijk, want als de chemie in bodem of atmosfeer uit balans raakt, kunnen we ook problemen verwachten. Een goed voorbeeld hiervan is weer de stikstof. Om de verzuring te verminderen, zou er minder stikstof op sommige bodems terecht moeten komen. Stel, we gaan dat beleid drastisch inzetten. Wat kan er dan gebeuren? Er bestaat een goede kans dat in bepaalde delen van het land op zonnige zomerse dagen de smog veel vaker voor gaat komen. Moeten we allemaal op de fiets op zo'n dag? Ook dat blijkt niet te helpen. Immers als we fietsen, ademen we zwaarder, en daarmee krijgen we weer meer verkeerde stoffen binnen.

Het wordt haast onbegrijpelijk voor de gewone mens. En ook niet meer uit te leggen. Geen wonder dat u verzucht: gooi het maar in m'n pet. Inderdaad, de schepping is prachtig, maar vaak moeilijk te begrijpen.

Een tweede reden voor het zoeken naar excuses is dat het soms *lang duurt*, voordat een milieuprobleem zichtbaar wordt. Neem de bodemvervuiling. Lange tijd hebben we de bodem gebruikt als vuilnisvat, evenals de oceanen trouwens. Pas vele jaren nadat het probleem werd veroorzaakt, kwamen we erachter dat het een probleem was. En nu kost het honderden miljoenen om de boel weer schoon te krijgen. Terwijl het maar een fractie van dat bedrag had gekost, als we het niet in de bodem hadden gestopt. Soms was dat onkunde, soms was het moedwil.

Omdat het zo lang duurt voordat een probleem zichtbaar wordt, zijn we geneigd te denken dat het allemaal wel meevalt. De enkeling die wat verder vooruit kijkt, wordt voor doemdenker versleten of voor linkse rakker.

De andere kant van die tijdsduur is dat het vaak ook langer duurt voordat een probleem is opgelost. Het duurt lang, voordat fosfaat in de bodem een merkbaar probleem wordt. Maar het duurt ook lang, voordat we het probleem hebben opgelost. De bodem is traag, het sijpelt maar langzaam door.

In de derde plaats zijn er mensen die denken dat we met een *goede technologie* alles kunnen oplossen. Ik ga daarin ver mee. Maar het is het paard achter de wagen spannen, als we eerst een probleem laten ontstaan om daarna alles uit de technologische kast te halen om de boel weer op te ruimen. Veel beter is het om de problemen te voorkomen. Technologie kan niet gebruikt worden om problemen te bagatelliseren omdat we de technologie wel zullen uitvinden.

Ten slotte, sommige milieuproblemen zijn *ver weg*. Problemen als stank en geluid ervaar je direct, ze zijn vaak ook gemakkelijk op te lossen. Andere problemen liggen wat verder weg zoals zure regen en smog. En dan zijn er nog de wereldproblemen als klimaatverandering, ozongat e.d. Die liggen wel heel ver weg, en zijn in hun gevolgen ook moeilijk voorstelbaar te maken. Wat deert het ons, als er aan de Zuidpool gedurende een paar maanden per jaar minder ozon op meer dan dertig kilometer boven ons hoofd hangt?

Mijn reactie daarop is, dat zo'n probleem mee door ons wordt veroorzaakt. Dat zou ertoe moeten leiden dat je je verantwoordelijk voelt. Immers, anderen ver weg en vaak veel armer dan wij, worden benadeeld door ons gedrag.

Hoe anders?

Al lijkt het nu misschien zo, toch ben ik geen onheilsprofeet of doemdenker in plaats van kroongetuige! Ik heb geprobeerd aan te geven waarom en waar de kroongetuigen de fout in gaan. De vraag is: hoe kan het anders? Allereerst door ons meer

als kroongetuige te gedragen. Onze verantwoordelijkheden te kennen. Naast onze bouwdrift ook onze bewaardrang te ontwikkelen. Maar hoe doe je dat? Hoe kan een overheid dat? En de politiek?

Een begin van een antwoord ligt in het begrip 'duurzame ontwikkeling'. Tegenwoordig wordt veel gebruikgemaakt van dat begrip, dat al in 1987 werd geïntroduceerd door de Wereld Commissie voor Milieu en Ontwikkeling (WCED, Engelse afkorting). Deze stelde de volgende definitie voor: 'Een duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generatie zonder daarmee voor toekomstige generaties de mogelijkheid in gevaar te brengen om ook in hun behoeften te voorzien.'

Dit klinkt erg aantrekkelijk, maar de vraag rijst wel welke normen worden aangelegd voor duurzaamheid. We gaan daarvoor terug naar de Bijbel.

In de zestiende eeuw formuleerde Calvijn bij zijn uitleg van het bijbelboek Genesis al een 'definitie' van duurzame ontwikkeling: 'Die een akker bezit, moet dus de jaarlijkse vruchten trekken, en toezien dat hij de grond door zorgeloosheid niet laat uitgeput worden, maar hij moet zich erop toeleggen, om hem de nakomelingen over te leveren, zoals hij hem heeft ontvangen, of nog beter bebouwd.'

Vertalen we deze uitleg naar het heden en vergelijken we dit met de hierboven weergegeven definitie van duurzame ontwikkeling, dan is er een aantal parallellen te trekken. In de eerste plaats stelt Calvijn dat gebruik van de aarde niet tot uitputting mag leiden. Dit vinden we met andere woorden ook terug in de hedendaagse definities van duurzame ontwikkeling. Vervolgens wijst Calvijn, in navolging van de Bijbel, op het feit dat de nakomelingen ook van de opbrengsten van de aarde moeten kunnen leven. Hij stelt dat zelfs nog scherper dan de huidige definitie van duurzaamheid: de kwaliteit van de bodem moet beter worden.

Zo op het eerste gezicht lijkt dus het tegenwoordige streven naar duurzaamheid te passen in Calvijns uitleg van Genesis. Alleen vinden we thans de reden waarom er naar duurzaamheid gestreefd moet worden, niet terug in het overheidsbeleid: tot eer van God. Met deze kanttekening blijft echter ook voor de christen de vraag hoe 'duurzaamheid' ingevuld moet worden, levensgroot aanwezig. Duurzaamheid kost geld. Toch een paar richtingen ter overweging.

Duurzaamheid

Als belangrijke uitwerking van duurzaamheid zien we dat de exploitatie van vernieuwbare hulpbronnen binnen de grenzen gehouden moet worden van wat de reproductie ervan toelaat. Daarbij zal het gebruik van niet-vernieuwbare hulpbronnen zoveel mogelijk vervangen worden door gebruik van vernieuwbare hulpbronnen. Voor *vernieuwbare grondstoffen* (vis en hout bijvoorbeeld) zou een duurzaam gebruik inhouden dat er niet meer van wordt gebruikt dan de natuurlijke snelheid van herstel. Voor hout zal dat inhouden dat er niet meer van wordt gebruikt dan er via groei en aanplant weer bijkomt. Dat we daar nog ver vandaan zijn, zal ieder die weet hoe snel de voorraad tropisch bos slinkt, duidelijk zijn. In de tropen is de helft van de oorspronkelijke bosbegroeiing verdwenen!

Voor een *niet-vernieuwbare grondstof* (olie, kolen, aardgas, ertsen) wordt het niveau van duurzaamheid bepaald door de snelheid waarmee alternatieven voor die grondstof worden ontwikkeld. We kunnen hierbij denken aan onze aardgasvoorraad, die gebruikt wordt voor het opwekken van elektriciteit, voor verwarming en voor koken. We zouden bijvoorbeeld per vijf jaar niet meer aardgas moeten gebruiken dan er op een andere manier (zon, wind, hout) voor in de plaats komt.

Kijken we ten slotte naar de *vervuilende stoffen*. Duurzaam gebruik van die stoffen wordt bepaald door het tempo waarmee een schadelijke stof kan worden teruggewonnen of onschadelijk gemaakt door het milieu. Als principe lijkt dit aardig, maar gezien de enorme hoeveelheid stoffen die dagelijks in het milieu terecht komt, is het moeilijk per stof vast te stellen wat de duurzaamheidsgrens is. Maar we kunnen in ieder geval beginnen met het drastisch terugbrengen van die stoffen.

Het blijft moeilijk om duurzaamheid te bepalen, er een getal aan te verbinden. Het is vaak niet alleen een zaak van wetenschappelijk onderzoek, maar ook een zaak van maatschappelijke afweging. Niet alleen op rijks- of provinciaal of gemeentelijk niveau, maar ook voor iedereen afzonderlijk. Ik denk dat we dat makkelijker doen, dat we minder snel geneigd zullen zijn slechte kroongetuigen te zijn, als we met enige regelmaat herinnerd worden aan onze taak. Dat kan op minstens drie manieren:

1. De overheid stelt duidelijke normen. Die normen zijn niet alleen duidelijk, maar ook wordt duidelijk aangegeven dat op overtreding straf volgt. De pakkans is groot, het gedogen klein.
2. De overheid geeft zelf het goede voorbeeld als het gaat om het afwegen tussen economie en milieu. Als die afweging uitvalt ten nadele van het milieu, zoals bijvoorbeeld de uitbreiding van Schiphol, dan moet wel heel goed worden uitgelegd waarom de overheid dat in dit geval wel mag en de burgers in veel andere gevallen niet.
3. Alleen de zon gaat voor niets op. Alle andere gebruik van het milieu is niet gratis, de vervuiler betaalt. Gelukkig wordt steeds meer ervaren dat een aantal problemen pas goed is op te lossen, als de mensen het in hun portemonnee voelen.

Als er een prijs voor moet worden betaald. Er wordt nu veel op gestudeerd en veel politiek overlegd. Want zo'n prijssysteem heeft vergaande gevolgen, nationaal (voor mensen met een lager inkomen wordt milieuvervuiling duurder) en internationaal (als onze burens en handelspartners het niet doen, volgen andere problemen).

Het voorkomen en oplossen van milieuproblemen is een zaak van goed rentmeesterschap. Als kroongetuige hebben we een bijzondere taak in Gods schepping. We realiseren ons dat het erg moeilijk is, maar we moeten de problemen niet van ons af of voor ons uit schuiven, naar andere landen, naar onze kinderen en kleinkinderen. Laten we zo naar onze toekomst kijken: 'Nuchter, omdat de macht van de zonde en vloek niet door mensen, ook niet door overheden, definitief kan worden gebroken. God zelf heeft door Christus nieuw uitzicht gegeven en Hijzelf leidt de geschiedenis - door het oordeel heen - naar een nieuwe wereld waarop gerechtigheid woont. Tegelijkertijd ook bezielend, omdat in geloof zeker is dat God zijn wereld niet in de steek laat' (slotartikel nieuwe GPV-richtlijnen).